دەردەخات لەبیری کاك رەووفداو هەروەها ئاسۆیەکی گەشتریشی لەبەردەمیا دەکاتەوە ، چونکە ئەمری ئەدەب بەندە بەڕادەی ئەوبیرو هەستو سۆزە دوورە دەستو دەگمەنانەی کەدەری دەبڕیٚ ، هەتا ئازاری زەحمەت کێشەکان بکاتە زادو خەونەکانیان بکاتە دەستە گوڵو گیانی نەبەزین بمەیٚنیٚ ئەوەندە پیرۆزە ، هەر بۆسەلماندنی ئەم ڕایە بابزانین یەکیٚ لەدەنگەکان چیمان فێر دەکا (لەهەر کویٚ یەك ڕوناکی بوو تاریکیشی بەسەرا دیٚت لەهەر کویٚ زۆرداریٚك هەبوو چەوساوەکان لەویٚ موٚڵن ، لەهەر جیٚیەك گیانی بیٚخەوش بیٚتە هەلۆ گیانی رژدیش هەر دەبیٚتە دەستی شەڕو بوٚسەر سنگو باڵو سەریان دریٚژ دەبیٚت) دوا هەنگاوە شەکەتەکانی خاڵە حەمەی ماندوو چەماوەی باری خەم لەبەردەم گوڵ کوٚی جوامیری کوڕیا بەم شیٚوە ترازیدیە گیرسایەوە (خاڵە حەمە گەیشتە سەر گوٚڕەکە ، سلاویٚکی گەرمی لیٚکرد ، گەلیٚکیش ماندوو بوو لەپاڵ کیٚلی لای سەریەوە دانیشتو هەردوو دەستی پیٚوە گرت ، کەمیٚك مایەوە ، پاشان هاتە تەنیشتی ، هەندیٚك ووردە بەردی لەسەر هەلچنی سیٚبەری دارتووەکە زیاتر لەشی حەساندەوە ، سەری نایە سەر دلی گوٚڕەکە زۆر زوو خەوی لیٚکەوت ، لەخەویا هەلۆکەی لەجاران شکۆدار تر بەسەر گردەکەوە وەستابوو پەڕە سوورەکەی سەر سنگی هەر دەشەکایەوە.نازەو ئاسکەیشی بو بوونە دوو هەلۆی باڵ سپیو پەلکیان بەڕابوٚوە ، کە ئەمیان بینی سەری ڕیٚزیان بوٚ دانەواند ئەم ویستی بیان گریٚت بەلام ئەوان زوو دایان لەشەقەی باڵ ، لەگەل هەزاران هەلۆی تردا کە تەواوی ئاسمانی ناوچەکەیان تەنی بوو ، جاریٚکیتر بەرەو پەلە هەورە سپیە کان ئاوابوونەوە) .

سەبارەت بەشیٚوەی داڕشتن لام وابیٚت کاك رەووف دەسەلاتیٚکی باشی هەبیٚت بەسەر زماندا ، لەسەر جەمی بەرهەمەکانیدا هەست بەسفتو سوٚلی ڕستەکانو حیساب بوکردنیٚکی هەندەسی وورد دەکەین ، ئەمڕوٚ ئەرکی ئەدیبی کورد بەتەنیا گویٚانە بابەت' نیە بەلکو گویٚدانە زمانو یاساکانی ڕیٚزمانو پژاندنی سەلیقەی زمانا پاراوە ، زمانی کوردیشی ئەوەندە خزمەت نەکراوە هەتا پالی لیٚبدەینەوە ، هەتا ئیٚستاش کوٚمەلیٚ کیٚشەی زمانەوانیو ڕیٚنووسو بابەتی گەورە بەخاوی ماوەتەوە .

پالەوانو ڕووداو لەچیرۆکی کوردیدا

■ حەمە سەعید حەسەن ■

ئیتماتۆف لە سەگی بەڵەکدا ئەوەندە شارەزایانە باسی دەریاو هەموو ئەو شتانەی پەیوەندییان بە دەریاوە هەیە ئەکا، خوێنەر لەڕێی ئەو چیرۆکەوە کۆمەڵێ زانیاری پوخت دەربارەی نهێنییەکانی دەریا فێر ئەبێت . کە گۆرگی دوژمنەکانی نووسی پلیخانۆف ناچار بوو بڵێ : (کۆمەڵناسە هەرە مەزنو شارەزاکان ئەوانەی لە دەریای زانستا مەلە ئەکەن لەگۆرکییەوە زۆر شت فێر ئەبن)(١) ، ڕۆمانی بیرەوەرییەکانی ماڵی مردووانی دەستۆفسکی بووە هۆی قەدەغە کردنی ئەو جۆرە ئازاردانە سەختەی لەهەموو زیندانەکانی ئەو سەردەمەدا باو بوو، هێشووەکانی تووڕەیی جۆن شتاینبالئ هەوێنی گۆڕینی چەند بڕگەیەك بوو لەیاسای ئەمەریکایی . جاك لەندەن لە پاژنە ئاسنینەکاندا لەڕێی پاڵەوانەکەیەوە ئایدۆلۆژیای کرێکاران ئەخاتە ڕوو ، محەممەد زەفزاف لە هەوڵی ژیاندا ڕووناکی ئەخاتە سەر هەموو ناکۆکییەکانی کۆمەڵگای مەغریب لەسایەی دەسەڵاتی ئیمپریالیزمدا، چیرۆکی شاعیرە شێتەکە(٢) ئەگونجێ ببێتە هەوێنی گۆڕانکارییەکی هەستپێکراو لە ڕەوشتی خوێنەردا .

هێنانەوەی ئەم نموونانە تەنیا لەبەر ئەوەبوو تەمی گومان لەدەوری مانگی ڕووی ئەو ڕاستییە دوور بخەمەوە کە هونەر بەگشتی ــ دیارە ئەدەب بەشێکی پێك ئەهێنێ ــ شێوەیەکە لە شێوەکانی ووشیاری کۆمەڵایەتی بۆیە پەیامی تایبەتی خۆی هەیەو کۆمەڵێ ئەرکی مەعریفیو ئایدۆلۆژیو پەروەردەیی ڕووبەڕوو ئەبێتەوە کە ناچارە جێبەجێیان بکات ، ئەم

بۆچوونەش وەنەبێ تازە سەری هەڵدابێ بەڵکو بناغەکەی ئەگەڕێتەوە بۆ ئەرەستۆ کە پێی وابوو : ئەوی تراژیدیا ئەنووسێ ئەیەوێ لەڕێی وروژاندنی بەزەیی‌و ترسەوە هەوڵی خاوێن کردنەوەی مرۆڤ بدات . کەواتە هەموو نووسەرێك پێویستە لە هەموو بەرهەمێکیدا ئەرکی ئەدەب فەرامۆش نەکات‌و ئەوەی لەیادبێت کە لێپرسراوە بەرامبەر بەو قۆناغە مێژوویەی کۆمەڵەکەی پێدا تێپەڕ ئەبێ. لەسەروو ئەمانەشەوە ناچارە لە هەموو بەرهەمێکیدا شتێکی وەها بڵێت کە گوڕێ بدات بەرەوتی پێشکەوتنی کۆمەڵ .

ئەمادۆ لە ڕێگاکانی برسێتیدا ئەڵێ : ئەگەر موڵکی خۆ نەمێنێ . ئافرەت ناچار ئەبێت لەشی بفرۆشێ. ئافرەت خاوێنە. ئەگەر پەیوەندییەکانی بەرهەم هێنان لەسەر بناغەی چەوساندنەوەی مرۆڤ دانەمەزرێ . ئافرەت بەردەو داوێن پیسی ناڕوات ئەگەر چەوساندنەوەی چینایەتی لەناو بچێت .

شتاینباك لە هێشووەکانی تووڕەییدا ئەڵێ :

■ کاتێ سەرمایە لەچەند دەستێکی کەمدا کۆ ئەبێتەوە لەناو چوونی شتێکی حەتمییە .

■ کاتێ زۆربەی خەڵکی برسێتی زۆریان بۆ ئەهێنێ . ئەوی پێویستیانە بەهێز دابینی ئەکەن .

■ چەوساندنەوە هەوێنی بەهێز بوون‌و یەکگرتنی چەوساوەکانە .

مارکیز لە چیرۆکی دەریاوانە نوقم بووەکەدا ئەڵێ : مرۆڤ کە هەستی کرد لە مردن نزیك ئەبێتەوە . پشکۆی ئارەزووی ژیان زیاتر لەدڵیا ئەگەشێتەوە . حەننا مینە لە پاشماوەی وێنەکاندا ئەڵێ : ئەوانەی لە برسا ئەمرن . لەوە ناترسن گوللە سنگیان بکاتە بێژنگ .

دەبا بزانین چیرۆکنووسانی کورد چی ئەڵێن ؟ پێش ئەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە بدەمەوە . ئەم سێ سەرنجە ئەخەمە روو:

١ ـ بۆ زانینی ئەو بیرەی هەر چیرۆکێك ئەیەوێ بیدا بەدەستەوە ، نابێ نە بەو سەرنج‌و بیروڕا راستەو خۆیانە قایل بین کە نووسەر بە ئاشکرا دەستی خستۆتە ناو دەقەکەوە ، نە بەقسەو بۆچوونی کەسانی ناو چیرۆکەکە ، بەڵکو ڕووداوەکانی ناو چیرۆکەکەو چۆنێتی گەشەسەندن‌و کۆتایی هاتنیان‌و رەوشت‌و خووی پاڵەوانەکان‌و هەڵس‌و کەوتیان لەگەڵ واقیعدا ئەمانە هەموویان ئینتیمای فیکری کارە ئەدەبییەکە دەرئەخەن(٢) ئەمەش ئەوە ناگەیێنێ کە نووسەر بۆی نەبێت بیروڕای خۆی لەسەر رەوتی چیرۆکەکە دەربڕێت یان نەتوانێ تێڕوانینی خۆی لەڕێی یەکێ لە پاڵەوانەکانەوە ـ جا پاڵەوانێکی سەرەکی بێت یان نە ـ بخاتە روو بەمەرجێ ئەو پاڵەوانە لەبار بێت بۆ گەیاندنی بیروڕای نووسەر .

٢ ـ پەیوەندی بە هۆیەکانی بەرهەم هێنانەوە جێ پێی چینایەتی‌و ئایدۆلۆژیای هەر چینێك دیاری ئەکات‌و لە کۆمەڵگای فرەچینیدا بەپێی یاسای دابەشبوونی کار هەر کەسێ کارێکی بۆ دیاری ئەکرێت ، بۆیە هەموو کەسێ بێ ئەوەی هیچ دەسەڵاتێکی هەبێ سەر بەچینێکەو پەیوەندی ئەو کەسە بەهۆیەکانی بەرهەم هێنانەوە ئەو چینەی بۆ دیاری کردووە ، کەواتە چیرۆکنووس کاتێ پاڵەوانەکانی هەڵئەبژێرێ ، ئەبێ ئەو راستییەی لەبەرچاوبێت کە هەریەکێ لەو پاڵەوانانە وەك بیرو بۆچوون وەك رەوشت‌و خوو ، وەك هەڵس‌و کەوت ، وەك باری دەروونی‌و هەموو رووکارەکانی‌تر نوێنەری چینێکە .

٣ ـ هونەر بەگشتی تیغێکی دوو دەمەو بەهەردوو لادا ئەبڕێ ، یان بەشداری ئەکا لەرەوتی گەشەسەندنی کۆمەڵدا یان ئەبێتە کۆسپ لەبەردەم ئەو رەوتەدا ، یان تۆوی بڕوا لەدڵا ئەچێنێ یان وورە بەمرۆڤ بەر ئەدا ، گوللە توپێکە لەقەڵای چەوسێنەراندا یان لەسەنگەری چەوساوەکاندا ئەتەقێتەوە ، شۆلۆخۆف‌و هەمەنگوای چەند رۆڵیان هەبووەو هەیە لەبەرزکردنەوەی دیواری وورەی مرۆڤدا، جۆیس‌و پرۆستیش ئەوەندە رۆڵیان هەبووەو هەیە لە رووخاندنی ئەو دیوارەدا .

چیرۆکنووسانی کورد چی ئەڵێن ؟ بۆ وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە روو بەرووی پاڵەوانانی ئەو کورتە چیرۆکانە ئەبمەوە کە بەنموونە ئەیان هێنمەوە رووناکیش ئەخەمە سەر پەیوەندی نێوان پاڵەوانەکان‌و رووداوەکان .

پاڵەوانی چیرۆکی توانەوەی رەئووف بێگەرد(٤) ئافرەتێکی مامۆستایە بۆ شووکردن سوێی بۆتەوە . لەبەر ئەوەی لاوازو کورتە بنەیەو رووخساریشی پڕ چرچ‌و لۆچە واهەست

ئەکا شایانی بەزەیی پێدا هاتنەوەیە . ئەمانەش ئەوە لەگوماندا ناهێڵنەوە کە گرێی کەموکوڕی هەیە . ئەم ئافرەتە شەیدای کوڕێکی قۆز بووە . کوڕەش مێشێ میوانی نیە . ئەم ئافرەتە حەز ئەکا رەوڕەوەی مێژوو بەرەو دواوە بگەڕێتەوە تەنیا لەبەر ئەوەی شووبکات . (زۆر جار دایکم بۆی گێڕاومەتەوە نە باوکم ئەمی دیبوو . نە ئەمیش ئەو . ئەوسا چ دنیایەکی خۆش بوو.. بۆ لەباتی دایکم من نەبووم) . ئەمە بیرکردنەوەی پاڵەوانەکەیە . رووداوەکەش ئەوەیە ئەم کچە کاتێ بەرەو قوتابخانە ئەچێ لەڕێ کوڕە قۆزەکە ئەبینێ‌و چەند جارێ بەم‌لاو بەولایدا تێئەپەڕێ دواجار کوڕەکە ئەبینێ شان بەشانی کچێکی شۆخ ئەڕوات‌و خەریکی ڕازو نیازە لەگەڵیدا ئیتر ئەمیش پەستی دای ئەگرێ‌و قوتابخانە پشتگوێ ئەخاو بەرەو ماڵ ئەبێتەوە .. چیرۆکنووس ئەیەوێ بڵێ چی ؟ ئەیەوێ بڵێ : کچینە ئەگەر کوڕێکی قۆز حەزی لێنەکردن لەماڵەوە دابنیشن‌و کارکردن پشتگوێ بخەن!

یان ئەیەوێ بڵێ ژیان تەنیا گەڕانە بەدوای شووکردندا . چیرۆکنووسی ووریا ئەزانێ حاڵەتێکی وەها ناکرێ بەدیاردەیەکی گشتیو بەسەر خوێنەردا ساغ ناکرێتەوە ، چونکە ئەم ئافرەتە مامۆستایە نوێنەری راستەقینەی مامۆستایانی ئافرەت نیە ؛ لێرەدا ئەپرسم بۆ نموونەی مامۆستای ئافرەت وەك پاڵەوانی چیرۆکی قوتابخانەی لادێی چیرۆکنووسی ڤێتنامی کزوان ساش(٥) نەبێت ! کە ئەمیش هەر کچێکی مامۆستایە لەدێیەکداو لەسەر دوو دار شەق خۆی ئەکا بەپۆلداو قاچێکی لەسەروو ئەژنۆیەوە نەماوە کەچی بەوپەڕی لەخۆ بوردنەوە دوا توانای خۆی خستۆتەکار بۆ فێرکردنی منداڵانی دێیەکە ، قاچەکەشی لەئەنجامی رزگار کردنی قوتابییەکی خۆیدا لەدەست بۆمبای فرۆکەکانی دوژمن نەماوە . چیرۆکنووسە ڤێتنامییەکە پێمان ئەڵێ : مامۆستاش تێکۆشەرێکە لەسەنگەری یەکەمی بەرامبەر دوژمن دایەو خەمی میللەتەکەی بەکۆڵەوەیە . رەئووفیش ئەڵێت : ئافرەتی مامۆستا پەروانەی باڵ سووتاوی دەوری مۆمی سێکسە . جێی سەرنجە هەر لەو ژمارەیەی بەیاندا کە چیرۆکی توانەوەی تێدا بڵاو کراوەتەوە رەئووف بێگەرد لەیادی پانزە ساڵەی گۆڤارەکەدا ئەڵێ : (لای من تاقە پێوانەیەك بۆهەر چاپەمەنییەك ئەندازەی جێگیر بوونێتی لە ناخی جەماوەردا ئەمەیش بەوە دەکرێت کە تاچەند ئەو چاپەمەنییە پەیوەندی بەو ئەدەبە رەسەنەوەیە کە تەواو تەعبیر لەخولیاو ئاواتی جەماوەر دەکەن .) دەربارەی ئەم سەرنجەی چیرۆك نووس تەنیا ئەوەندە ئەڵێم کە چیرۆکی توانەوە نەك تەواو بەڵکو بەهیچ جۆرێ تەعبیر لەخولیاو ئاواتی جەماوەر ناکا چونکە خولیاو ئاواتی جەماوەر لەشووکردن گەورەترە .

پاڵەوانی چیرۆکی ـ پەتا ـ یشی(٦) لەترسا گاڵی هێناوەو واهەست ئەکا هەوێنی پێکەنینی خەڵکی شارەو خۆشی بەنامۆ ئەزانێ . جێی سەرسوڕمانە ئەوانەی پێی پێئەکەنن لەهەموو روویەکەوە زیاتر ئەوەیان لەباردایە کە بەر لەم گاڵیان هێنابێ. خاوەن کۆگایەكو دوکتۆرێكو خاوەنی ئوتومبیلێك بۆ پاراستنی بەرژەوەندی خۆیان رێی تێئەچێ زووتر تووشی پەتا کە ببن وەك لەم پاڵەوانە کەهیچی نیە تا لەدەستی بچێ . لەمانەش نەگونجاو تر ئەوەیە فەراشی دوکتۆرەکەش هەمان پەتای تووش بووە . لێرەدا دوو بۆچوون هەیە یان ئەمە هەڵەیەو چیرۆکنووسی تێکەوتووە ، یان بەو پەڕی ووشیارییەوە جامی غەزەبی بەسەر هەژاراندا قلپ کردۆتەوە ، بەڵام لەهەر دوو حاڵەتەکەدا چیرۆکنووس هەر بەرپرسیارە ئەگەر لەحاڵەتی یەکەمدا حسابی غەفلەتی بۆبکرێ ئەوا لەحاڵەتی دووەمدا دەکەوێتە بەر لێپرسینەوە بەوەی پێمان ئەڵێ : ئەوانەی بەخاكو خەڵك نامۆ ئەبنو گاڵ ئەهێنن تەنیا هەژارو زەحمەتکێشەکانن . بەڵام پیاوانی خانەدانو خاوەن کۆگاو پایەی بەرز هەمیشە پەیوەندیەکی پتەویان بەخاكو خەڵکەوە هەیەو هەر پەموو ئەهێنن ، کە ئەمە پێچەوانەی حەقیقەتی مێژووی هەموو نەتەوەیەکە لەسەر رووی زەمینداو نەتەوەی ئێمەش لەسەر زەوی ئەژی ؛ ئەوەش لەگوماندا نەماوەتەوە کە ئاغاو بەگو بۆرژوا لەهەموو جێیەکی ئەم زەمینەدا لەپێناوی پاراستنی بەرژەوەندی چینایەتی خۆیاندا هەموو دەمێ ئامادە شەقێ لەخاكو نەتەوە هەڵ بدەن ، بەپێچەوانەوەی رەئووف بێگەردەوە چیرۆکنووسی ئەڵەمانیایی ریمارك ئەڵێ : (مادام خاوەنی هیچ نیت ئەتوانی هەڵوێستی ئازایانە بنوێنی بەڵام کە بووینە خاوەنی موڵك نواندنی هەڵوێستێکی ئازایانە ، شتێکی گەلێ گرانە)(٧).

پاڵەوانی چیرۆکی ـ بەردو خوێن ـی ئەمینی میرزا کەریم(٨) ئافرەتێکی بە ئالۆشەو خۆی هەوار ئەکاو ئەڵێ : (فەرموو ئەوەتا حەزی لێئەکەم ، رێبوارێکیش بە رووتی بم بینێ هەر خۆشە ، خۆزگەم بەو سەگانە لەهەرکوێ ویستیان بەیەکەوە دەلکێن .) ئەم ئافرەتە تەنیا لەبەر ئەوەی مێردەکەی لەماڵ نیە ئامادەیە لەسەر گازمرای پشت بۆ دراوسێکەیان پاڵ بکەوێو دواجار مۆمێك بکاتە چلوورەیەكو ئالۆشەکەی پێ دابمرکێنێتەوە، ئەمە هەڵسو کەوتو بیرکردنەوەی پاڵەوانەکەیە. لەولاشەوە دراوسێکەیان لەبەر ئەوەی ژنەکەی بێنوێژە پەنا ئەباتە بەر دەستی . کەواتە لای چیرۆکنووس ژین سەراپا بریتییە لە دامرکاندنەوەی ئالۆش بۆیە لەرێی چیرۆکەکەیەوە ئەیەوێ رێگەی دامرکاندنەوەی ئالۆش نیشانی خوێنەران بدا کەلای چیرۆکنووس وەك دەرئەکەوێ باشترین رێگەکانی ئەهاتی بۆ ئافرەت مۆمو بۆ پیاو دەستە . چیرۆکنووس نەك هەر هیچ سنوورێکی لەنێوان مرۆڤو ئاژەڵدا نەهێشتۆتەوە بەڵکو مرۆڤی ئەوەندە هێناوەتە خوارێ وای لێکردووە ئاوات بەژیانی سەگ بخوازێ . جێی گومان نیە هەموو بەرهەمێکی ئەدەبی رەنگدانەوەی ئایدۆلۆژیای نووسەرەکەیەتی . ئەگەر ئەمینی میرزا کەریم ئەم بیرو رایانەی خۆی لە چیرۆکەکانیدا بەشێوەیەکی ناڕاستەخۆ دەربڕی بێت ئەوا لەووتارێکیدا تەواوی تێڕوانینی خۆی لەم بوارەدا بەئاشکرا دەربڕیوە کە ئەمە پوختەکەیەتی : سەماکردن ، ماچو مووچ ، دەست گوشین ، هەر یەێ لەمانە نارێکی ئاسایەو بۆ خزمەتی کێشەی نەتەوەکەم بەکاریان دەهێنم . (٩) بە پێی ئاگاداری من لەباری کۆمەڵایەتی کوردەواری ئەشێ بەهەڵەدا نەچم ئەگەر بڵێم لای ئێمە تا ئێستا خۆشویستنی پاکیش نارادەیەکی باش قەدەغەیە ، کەچی ئەمین وەك کوردێك سەما کردنو ماچو مووچ بەئاسایی ئەزانێ . لێرەدا نازانم کە کار گەیستە سەماو ماچ مووچ دوای ئەوانە چی ئەمێنێ . جگە لەمانە نووسەری رەسەن پەنا نابانە بەر رێی چەوتو چەوێڵ بۆ گەیشتن بە مەبەست بامەبەستیشی خاوێن بێت. ئەگەر نووسەر لەخزمەت

کردنی کێشەی نەتەوەکەی بێت ، ڕێی میکافیلی‌یانە ناگرێتە بەرو ڕێی خاوێن‌و مەقوول هەڵ ئەبژێرێ‌و (جەوهەری مەسەلەکە) دەست نیشان ئەکا کە بەندە بەگۆڕکردنی جیاوازی چینایەتییەوە چونکە لەهەر کۆمەڵگایەکدا کە مولکی خۆ نەما. ئەو کاتە ئافرەت سەربەست ئەبێ لە هەڵبژاردنی هاوسەرداو لەسەر بناغەی خۆشەویستی‌و لەیەکتر گەیشتن شوو ئەکا بۆیە ناچار نابێ وەك ئاژەڵ بڕوانێتە جنس،خۆ ئەگەر پەیوەندی‌یەکانی بەرهەم هێنانیش لەسەر بناغەی چەوساندنەوە دامەزرا بوو ئەو کاتە ئافرەت نەك هەر سەربەست نابێ لەهەڵبژاردنی هاوسەردا بەڵکو وەك هەر کەرەسەیەکی تری ناو ماڵ سەیری ئەکرێ کە ئەمە هۆی سەرەکی‌یە بۆسەر هەڵدانی داوێن پیسی وەك جەلیل قەیسی لەبەیانێکی پرشنگدارا دەرکی پێ کردووەو ڕووناکی خستۆتە سەر ئەو پەیوەندییە دایلێکتیکییەی نێوان داوێن پیسی و لەش فرۆشتن‌و باری کۆمەڵایەتی‌و ئابووری . سەرەڕای ئەمانەش ئەو ئافرەتەی ئەمینی میرزا کەریم نیشانی داوەو ئەو واقیعەی ئەو وێنەی کێشاوە نەك هەر لە ئافرەت‌و واقیعی کوردەواری‌یەوە دوورن بەڵکو واقیع‌و ئافرەتی بەو جۆرە مەگەر هەر لەخەیاڵی خۆیدا هەبن .

ئەحمەد سەید عەلی بەرزنجی لە کۆمەڵە چیرۆکی دەستەو یەخەدا ئەڵێ چی ؟ بە ئاوڕدانەوەیەکی خێرا لەکەسان‌و ڕووداوەکانی چیرۆکەکانی وەڵامی ئەم پرسیارەمان دەستگیر ئەبێ . لە چیرۆکی (گەوجێ لەشارەوە)دا ژنی‌کوێخا ئەنێرێ بەشوێن شارییەکەداو داوای لێ‌ئەکا شەو سەری لێ‌بداتەوە . لەچیرۆکی (کە ناپلیون ئەبێ بەپەند)دا مامۆستایەك هەرچەند لەسەر بناغەی خۆشەویستی ژنی هێناوە کەچی لەگەڵ کچێکی دراوسێ‌یا خەریکەو نیازی هەیە ژنەکەی بە کوشتنی منداڵەوە تەڵاق بدات . لە چیرۆکی (تەڵاقی سێ بەسێ)دا ژنێکی خاوەن مێردو منداڵ لەناکاو ڕەدووی هەتیوێ ئەکەوێ لە چیرۆکی (دووان ، ئەم‌و ئەو)دا ژنێك دۆستی هەیەو لەقاچاخە ڕێوە خەریکە . لە چیرۆکی (قۆرت) دا ژنێك بەتەلەفون بەمێردەکەی ئەڵێ : (ئەگەر تانیو سەعاتی تر نەیەیتەوە ئەچمە بەر دەرگاو هەر کەسێکم دی ئەی هێنمە ژوورێ) . ژنەکە پەیمانەکەی بەجێ دێنێ‌و کچەکەشی هەندێ لەولا ترەوە مەمکەکانی زەلالەتیانە بەدەست کوڕێکەوە . لە چیرۆکی (نەریتێکی کۆن) دا . نۆ بووکێك‌و ئافرەتێکی تر بە دوو قۆڵی خۆیان ئەگەیێنە ماڵێك‌و هەر یەکەیان خۆی ئەکا بە ژووری تایبەتی دۆستەکەیدا. لە چیرۆکی (سێ شوڵکی تەڕ) دا خێزانێك بە دایك‌و باوك‌و کوڕەوە خەریکی داوێن پیسین بەهەموو جۆرەکانییەوە . لە چیرۆکی (دەستەو یەخە) دا مامۆستایەك هەر چەند ژنی هەیە کەچی لەگەڵ . ژنی یەکەمی کوێخادا خەریکە . ژنی دووەمی کوێخاش لەگەڵ کابرایەکی تردا هەر هەمان بەزم . لە چیرۆکی

(ژنێکی نەناسیاو) دا ئافرەتێکی شۆخ ئبڕووی ئەتکێ‌و تەپلی بۆ ئەلێ ئەدرێ . لەبەر ڕۆشنایی هەڵس‌و کەوتی پاڵەوانەکانی ئەحمەد دا ئەم ڕاستییانە ئەدرەوشێتەوە :

١ ـ لای چیرۆکنووس ژیان سەراپا بریتییە لە تێربوونی جنسی‌و دامرکاندنەوەی ئالۆش .

٢ ـ ئافرەت بەگشتی کەم‌فام‌و لاوازو بەد ڕەوشتە .

٣ ـ کپ کردنەوەی ئارەزووی سێکس هەوڵێنی هەموو کردەوەیەکی چاك‌و داهێنانێکی نوێ‌یە لە هەموو بوارێکدا . (چیرۆکی لە ڕێگەی ئاواتا تەرخانە بۆ سەلماندنی ئەم بۆ چوونە).

بە وورد بوونەوە لەم سێ‌خاڵە ئەوە لەگومانا نامێنێتەوە کە ئەحمەد ئەگەر پێشی نەزانی بێت هەر شوێن پێی فرۆیدی هەڵگرتووەو کەسانی چیرۆکەکانی بەشێوەیەکی نزمترو کەمتر وەك لەوەی لەواقیعدا هەن وێنە ئەکێشێ .

جێی دەمەتەقێ نیە کەپێویستە نووسەر بەبەهرە پشت ئەستوور نەبێ بەڵکو پێویستە ڕۆشنبیرییەکی تەواوی هەبێ لەهەموو بوارەکاندا ، ئەگەر ئەم بۆچوونە بۆ هەموو ئەدیبێك جێی خۆی بێت ئەوا بۆ چیرۆکنووس زیاتر خۆی ئەسەپێنێ، ئەوی زەوی بەپیتی پیرڵ پاکی خوێندبێتەوە هەستی کردوە ئەو نووسەرە ئەوەندەی شارەزایەکی لێ‌هاتووی کۆمەڵناس شارەزای باری کۆمەڵایەنی وولاتی چین بووە ، هەستی کردووە کەسێکی وەك ماویش هەر ئەوەندەی ئەو لەچین‌و توێژەکانی کۆمەڵگای چین تێگەیشتووە ، هەستی کردووە ئەگەر مێژوو نووسێك مێژووی ئەو قۆناغەی چین بنووسێتەوە لەرۆمانەکەی پیرڵ پاك سوود وەرئەگرێ ، کەواتە چیرۆکنووس جگە لەوەی پێویستە لەبواری ئەدەبەکەدا ڕۆشنبیرییەکی ڕەخنەیی تەواوی هەبێ ، ئەبێ شارەزای فەلسەفەو ئابووری‌و مێژووش بێت ، من پێم وایە بەدەگەن چیرۆکنووسی ئەوەندە ووشیارمان هەیە، یەکێ لەهۆ سەرەکی یەکانی کەمی ڕۆمانیش ئەگەڕێتەوە بۆ نەبوونی ئەو ووشیارییە .

لەوەڵامی ئەو ڕەخنەیەدا کە لەسەر ووردوخاش بوون بوون بڵاوکراوەتەوە ئەحمەد ئەڵێ : (پەردە هەڵماڵین لەسەر عەیبە گەورەکانی خۆمان ئازایەتی‌یە)(١٠) مەبەستی ئەوەیە باسکردنی چۆنێتی دامرکاندنەوەی ئالۆش لای بەد ڕەوشتەکان کارێکی شێرانەیە ، بەپێی ئاگاداری من جاران ئازایەتی ئەوە بووە کرمانی‌ی شاعیر ڕووی کردۆتە تەیمووری لەنگ‌و پێی ووتووە : تۆ فلسێکی قەڵب ناهێنی ، بەڵام حیکمەت هەموو ژیانی لاوێتی خۆی کردۆتە خۆراکی زیندان‌و سەری نەوی نەکردووە ، یان فایەق بێکەس بەرووی ئەدمۆنزا تەقیوەتەوە.

ئەحمەد لەهەمان نووسیندا ئەڵێ : (من کە ئەو کچەم

کردۆته پاڵەوانی چیرۆکەکەم مانای ئەوە نیە کە لەهەمان کاتدا وەك سیفەتێکی گشتی بیدەمە پاڵ هەموو ئافرەتێك) . ئەی کەواتە مەبەستی چییە ؟ تۆ بڵێی بەتەنیا قینی لەو کچە بەستەزمانە بێت ! ئاری چیرۆك بنووسێ پێویستە ئەوە بزانێ کە نووسەر کاتێ تاکە کەسێ لەکۆمەڵێ هەڵ ئەبژێرێ مەبەستی ئەوەیە لەرێی ئەو تاکە کەسەوە رووناکی بخاتە سەر هەڵسوکەوتو بیرکردنەوەو سایکۆلۆژیای چینەکەی یان لەرێی چەند کەسێکەوە وێنەی کۆمەڵگایەك بکێشێ . جگە لەمە پاڵەوانەکانی ئەحمەد سەر بە هەر چینو توێژێکی کۆمەڵ بن هەر بەدرەوشتنو لای ئەم پاڵەوانێکی نیجابی شتێکی هێجگار دەگمەنە. لێرەدا من داوای ئافرەتی وەك پاڵەوانی دایکەکەی گۆرگی یان پاڵەوانەکەی مالی بووکە شووشەی ئەپسن لە ئەحمەد ناکەم چونکە وێنە کێشانی ئەو جۆرە پاڵەوانانە لەتواناو جۆری بیرکردنەوەی ئەو بەدەرن . بەڵام داوای لێئەکەم باخۆی لەو راستییە گێل نەکا کە کۆمەڵگای کوردەواری لەسۆزانیو هەوەس باز پێك نەهاتووە . کەسێ رۆشنبیرییەکەی لەم ئاستەدا بێ . چاوەرێی چی لێئەکری جگە لە دووبارە کردنەوەی ئەوەی ئەمجەد تۆفیق ووتوویەتی . هەر دەربارەی چیرۆکەکانی ئەحمەد ئەڵێم : ئێستا ئەو هونەرەی لە وڵاتە سەرمایەدارییەکاندا لە ژێر رکێفی چینی خاوەن دەسەڵات دایە دوو رێبازی سەرەکی گرتۆتە بەر :

١ ــ هونەری رابواردن ، کە سەرەکی ترین جۆری ئەم هونەرە ئەو رۆمانە نوێیانەیە کە تەرخانن بۆ باسکردنی جنسو بەمەبەستی خەساندنی جەماوەر ئەنووسرێن .

٢ ــ هونەری پوخت : ئەو جۆرە هونەرەیە کە تەرخانە بۆ تاقمە هەڵبژاردەکەی کۆمەڵو تەنیا گرنگی بەلایەنی هونەری ئەداتو ناوەرۆك پشتگوێ ئەخا(١١) ، چیرۆکەکانی ئەحمەد ئاو بەئاشی رێبازی یەکەمدا ئەکەن .

سیماو مۆرکی هەموو پاڵەوانێکی وجودی لەوەدا رەنگ ئەداتەوە کە وەك تاکە کەس شەیدای سەربەستییە لە هەڵبژاردنی هەڵوێستا ئەمە وای لێ ئەکا تووشی دڵە راوکێ بێتو خۆی بەنامۆ بزانێو دووچاری بێئومێدیوورەش بینییەکی کوشندە ببێت تا ئەگاتە ئەوەی وای بۆ ئەچێ ئەم جیهانەو ژیانی ئەمیش شتێکی بێ مانایە . بۆیە لەگەڵ کۆمەڵگاو سەردەمەکەیدا هیچ پەیوەندییەکی نامێنێو لە چاکترین ماڵەتدا خۆی لەبارو سەردابە تاریکەکاندا ئەبینێتەوە . وجودیەت وەك فەلسەفەش دیسان هەوڵی لەناو بردنی پەیوەندی نێوان مرۆڤو کۆمەڵ ئەداتو لەهەستکردن بە لێپرسینەوەی کۆمەڵایەتی دووری ئەخاتەوەو نوقمی گۆمی رێبازی تاك رەوییە بۆیە ترسناك ترین جۆری فەلسەفەی بۆرژوایە(١٢) .

پاڵەوانی چیرۆکی (مردوو خەون نابینێ)ی عبدالله سەراج(١٣) هەموو رووکارە کانی پاڵەوانێکی وجودی تێدایە . ئەم پاڵەوانە سەربەست نیە لە دەربڕینی هەستی خۆشەویستیدا بۆیە دووچاری دلەراوکێیەکی وەها بووە . نازانی چی ئەکاو چی ئەڵێ . بەوپەری نائومێدیو بێ وورەییەوە ئەڵێ : (خۆزگە کوێر ئەبوومو ئەم رۆژەم نە ئەدی) . هەست بەنامۆییو تەنیایی ئەکاو ئەڵێ : (ئێستە هەموو مێژوو بۆتە باخچەی قەد قەڵا . منیش لەم باخچە فراوانەدا مایە پووچ بووم) . ئەم پاڵەوانە بێ ئومێدە کە دوا پەناگای چارەکە عارەقەکەیەو تێبینەقاقای نوقمە لەزەلکاوی خودی خۆیدا . دوا جار گۆرانێکی کتوپڕو چاوەڕوان نەکراو بەسەر بیریدا دێ کە لەسەراپای چیرۆکەکەدا تەنانەت بەهێمایەکیش رێگەی بۆ خۆش نەکراوە . ئەمەش بێدەسەڵاتی چیرۆکنووس لەچنینی رووداوەکەدا نیشان ئەداو دەست تێخستنێکی زەقو نەشارەزایانەیە ، (مرۆڤ دەشکێ بەڵام نابەزێ) . خوێنەر هەست ئەکا ئەم بۆچوونە رەنگدانەوەی بیرو هەڵسوکەوتی ئەو پاڵەوانە رەشبینە نیەو بەزۆر بەسەریا سەپێنراوە .

لە چیرۆکی ئۆقرە شدا(١٤) پاڵەوانەکە ــ گوایە ئازادی خۆی ئەپارێزێ ــ مرۆڤێکی تاكو تەنیایە . تەنانەت دۆستو هاورێیەکانی خۆیشی ناناسێتەوە ، وەك چۆن سارتەر لەمێشدا خێزانێك پشتاو پشت تاوانبار ئەکا ، عبدالله سەراجیش لەم چیرۆکەیدا ئەڵێ : جیهان جەنگەڵێکەو هەموو خەڵکەکەشی هەر یەکی جۆرە ئاژەڵێکن . پاڵەوانەکەشی رازییە بەهەمر گێلەبەرێ ناو ببرێ تەنیا گوێدرێژ نەبێت .

پاڵەوانی چیرۆکی مێژووی ژمارە سفریش(١٥) بێ پێچو پەنا وەك وجودییەك خۆیمان پێ ئەسێنیو دەقاو دەق فەرمایشتەکانی سارتەر ئەڵێتەوە : (ئایا مرۆڤ سەربەست نیە لەدەربڕینی هەستو بیرو بۆچوونی خۆی . سەری گرتەنە ئاڵێرەوە دەست پێ ئەکا) . یان ئەڵێ : (خۆم بەرپرسیارم مرۆڤیش سەربەستە لە هەڵبژاردن) یان : (گرنگ ئەوەیە برمان بەسەر خۆمانا دابڕێن) . ئەم سێ چیرۆکە بەڵگەیەکی رەت نەکراوەیە بۆ دڵنیا بوون لەوەی کە عبدالله سەراج وەك وجودییەك بیر ئەکاتەوەو ئەیەوێ لەرێی چیرۆکەکانییەوە بیروڕای وجودییانەی خۆیمان پێ بگەیێنێ . ئەگەر هەندێ نووسەری تر بێ لەوەی پێبزانن ناو بەناو بیروڕای وجودییەکان لە بەرهەمە کانیاندا رەنگ بداتەوە . ئەوا عبدالله سەراج لەو نووسەرانە نیە بەڵکو ئەم بەتەواوی ووشیارییەوە وجودییەو بەرگری لە فەلسەفەی وجودیەت ئەکا ، ئەو فەلسەفەیەی کە لە ئەدەبی بۆرژوادا لە دوا قۆناغو لەسەردەمی هەرەس هێنانی سەرمایەداریدا رەنگی داوەتەوەو دوورو نزیك نابێتە ئاوێنەی

واقیعی ئێمە .

پاڵەوانی چیرۆکی تەنیایی شەوێکی بارانی شێرزاد حەسەن(١٦) تەمەنی چەندە. تەمەنی گرنگ نیە. لەکوێ فەرمانبەرە دیسانەوە گرنگ نیە. ژمارەی ئەندامەکانی خێزانەکەیان چەندە؟ ئەبێ بیر بکانەوەو بیان ژمێرێ . ئەم پاڵەوانە پەستو وەڕسو داهێزراوەو ئەترسێ وەك حوسەین مەردانی بەسەر بێت ، نەشەو ئەزانێ نەرۆژ . هەمیشە لەلای هەر قیامەیە . بێزارە لەم دنیایەی پڕیتی لەدزو لۆتیو جەردەو قۆلبڕو قومارچی ، شڕیتی تەمەنی سەراپا سەر گوزشتەی نائومێدییەتیو ژوورەکەی وەك سێگۆشەی پەرمۆدا قووتی ئەداو هەموو خەڵکەکە بەگێلو گەلحۆو گەمژە دێنە بەرچاوی . رۆژەکانی ژیانی هەموویان لەیەك ئەچن . ئەم پاڵەوانە تەواو بێزارە بەڵام ناتوانێ هیچ بکا.

لەم چیرۆکەداو لە هەموو بەرهەمەکانی نووسەرانی ئەدەبی ئاماقوولدا هەست بە رەشبینیو بێزاریو بێئومێدیو وونبوون ئەکرێو ئەو نووسەرانە پێمان ئەڵێن : تروسکەی هیوا بۆ دوا جار ماڵ ئاوایی لەژیان کردووە بۆیە ژیان چەوەڕوانی کردنێکی بێ هوودەیەو مرۆڤ هیچ تواناو دەسەڵاتێکی بەسەریدا نشکێو گۆڕینی ژیان لەلایەن مرۆڤەوە شتێکی مەحالە . ئەم نووسەرانە ئەوەندەی بتوانن تۆوی نائومێدی لەدڵی خەڵکیدا ئەچێننو لەبری ئەرەی رێگەی دەرباز بوون لەبەر دەمیا تەخت بکەن ئەوەندەی تر قوڕەکە خەست ئەکەنەوە . هەندێ لەم نووسەرانە ئەوەندە بەستە زمانن وا هەست ئەکەن بە دەربڕینی ئەم بێزارییە بەم شێوە سلبییە دژی رژێمی سەرمایەداری رائەوەستن . بەڵام سەرمایەدارەکان وورینو ئەزانن ئەم ئەدەبە زیانی بۆ بەرژەکانیان نیە چونکە وەك حەبی خەو وایە بۆ چەوساوەکان هەر بۆیەشە لە برەو پێدانی درێغی ناکەن ,

گریمان ژیان سەراپا شەوەزەنگە وەك شێرزاد بۆی ئەچێ ، بەڵام نەی وەك نووسەرێك ئەڵێ چی ؟ خەڵکەکە چی بکات ؟ بەدیلی چییە ؟ شێرزاد وەڵامی ئەم پرسیارانە ناداتەوە چونکە واقیع لەبارو دۆخێکی نەگۆڕدا ئەبینێ بۆیە بەشێوەیەکی نەگۆڕیش وێنەی ئەکێشێ . جگە لەمە چیرۆکنووس تەنیا خەمی خۆی بەکۆڵەوەیەو گۆڕینی واقیعی مەبەست نیە ، مەینەتییەکە لەوەدایە چیرۆکنووس بۆ سەربەستی خۆی ئەگریو دەرکی بەوە نەکردووە کە مرۆڤ وەك تاکە کەس هەرگیز سەربەست نابێو سەربەستی تاکەکەسی بەندە بە سەربەستی کۆمەڵەوە .

خاتوون پاڵەوانی یەکەم چیرۆکی پەرستگای عبدالله عزیز خالد ئافرەتێکی بێ قۆڵە ، پاڵەوانی دووەم چیرۆکیشی چایچییەکی کۆڵە ، پاڵەوانی پێنجەم چیرۆکی لاوێکە بەدیار وێنەی هاوڕێ کوژراوەکەیەوە ئەکڕووزێتەوە . پاڵەوانی شەشەم چیرۆکی کچێکە نوقمی دەریای خەمو پەژارەیە . پاڵەوانی یەکەم چیرۆکی بابە نۆئێل تۆراوە ؟ لەسەرەتای شێت بووندایە ، پاڵەوانی دووەم چیرۆکی شێتێکی تەواوە . پاڵەوانی سێیەم چیرۆکی بەزۆر کراوە بەشێت . پاڵەوانی چوارەم چیرۆکی خۆی ئەخنکێنێ . نووسەر کە وێنەی ئەم پاڵەوانانەی کێشاوە نەك هەر نەیتوانیوە بەناخیاندا شۆڕبێتەوە بەڵکو هەر چەندە لەدیوی دەرەوە باسی کردوون کەچی هەر کەوتۆتە هەندێ هەڵەی کوشندەوە . لە خاتوون دا پاڵەوانەکە بەیەك دەستەوە بەنان پێوەدەری خۆی بەخێو ئەکات . لە بابە نۆئێل تۆراوەدا کوڕێکی چوار ساڵان بۆ بووکە شووشە ئەگری .. تائێرە وەك پاڵەوان ، وەك رووداویش . لەچیرۆکی هەمە کۆڵدا رووداو نیە ؛ لە چیرۆکی تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازار دراو دا رووداو لێدانی جرتێکە ، لە خاتوونو زۆربەی چیرۆکەکانی تریدا رووداوەکان ئەگەڕێنەوە بۆ رابوردوویەکی دوورو بەهیچ جۆرێ پەیوەندییان بە ئێستاوە نیە .

عبدالله لەرێی ئەم پاڵەوانە سەقەتو شێتو خەمبارانەوە چی ئەڵێ ؟ لە چیرۆکی (کاتی تاوانبار خۆی لە وەفادارێتیدا ئەدۆزێتەوە) دا ئەڵێ : بێ ئیجازەی لێ خوڕین . ئوتومبیل لێ مەخوڕن . لە (تابلۆی دیمەنی خەمبارێکی ئازار دراو دا ئەڵێ: جرت لێدان کارێکی ناشیرینە لە (دەریای ئازار) دا ئەڵێ : بە نیازی ئاو خواردنەوە روومەکەنە مزگەوتی گەورە چونکە مەرکانەکەی ووشكو برنگە لەچیرۆکی (تاوان لەژێر داری زڕدا) پێی وایە کۆمەڵگا لەرێی ئامۆژگاری یەوە لەبەد رەوشتی خاوێن ئەکرێتەوە . لەبەر رۆشنایی ئەم کۆمەڵە سەرنجە بروسکەییەدا ئەگەینە ئەو سەرەنجامەی کە عبدالله :

١ ـ لەگۆشەیەکی تەسکەوە ئەڕوانێتە جیهانو تەنیا کاری خراپو مرۆڤ پەستو نەخۆشو ناتەواو ئەبینێ .

٢ ـ دەرکی بەوە نەکردووە کە چیرۆك بێ رووداو دروست نابێ .

سەرەڕای ئەم سەرنجە بێدەسەڵانی نووسەر لەبواری زمانەکەشدا دەلاقەیەکی گەورەتری کردۆتە چیرۆکەکانییەوە . لێرەدا ناچارم بڵێم ئەوی نیازی نووسینی هەبێ پێویستە پێشەکی زمان بزانێ چونکە کەرەسەی سەرەکی دەربڕین لای نووسەر زمانە ، ئەگەر نووسەر نەیزانی چۆن مامەڵە لەگەڵ ووشەدا ئەکرێ ئەوا وەك ئەرەستۆ ئەڵێ : (ئەوی خوازە لەجێی خۆیدا بەکار نەهێنێ لە کاتێکدا واهەست ئەکا وێنەیەکی باڵای کێشاوە ، وێنەکەی ئەبێتە مایەی پێکەنین)(١٧) . ئەم وێنە کاریکاتێریانە نەخۆشییەکە هەموو چیرۆکەکانی عبدالله تووشی هاتوونو بەشێوەیەکی سلبی کاری کردۆتە سەر رووداوی

چیرۆکەکان ، بۆ نموونە لە چیرۆکی (ناپاك) دا کاتێ نووسەر ڕووداوێکی دڵتەزێن ئەگێڕێتەوە بێ دەسەڵاتییەکەی لە بواری مامەڵەکردن لەگەڵ ووشەدا کە ئەڵێ : (لەم ساتەدا هانینی ڕیزێ پەرداخ ئاو کلکی باسەکەی قرتاند .) کارێکی وای کردووە خوێنەر نەك هەر خەم دای ناگرێ بەڵکو ئەداتە قاقای پێکەنین . پێویستە ئەوەش بڵێم کە چیرۆکی تاوان لەژێر داری زڕدا(١٨) وەك پاڵەوانو ڕووداو لە سێبەری خلزێ دا نووسراوەتەوەو(١٩) چیرۆکی کوچ پش(٢٠) جێ پەنجەی خاکە وونبووەکەی جۆرج فریتاکی پێوە دیارە(٢١) .

پاڵەوانی چیرۆکی (هونەرمەند) ی دوکتۆر کاوس قەفتان(٢٢) هەنەرمەندێکی گەمژەیەو دوا کەسە هەست بە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکان ئەکات . ئەم هونەرمەندە کە ئوتومبیلەکەی یەکی ئەکەوێ تاماوەیەکی زۆر کەسێ ئاوڕی لێ ناداتەوە ، دوا جار ئەو کەسەی بەهانایەوە دێت ، قۆڵی لە بنا ئەبڕێت . دوکتۆر کاوس لەم چیرۆکەیدا ئەڵێ : ئەگەر لە ڕێگاو بان لێتان قەوما داوای یارمەتی لەکەس مەکەن .

بابەتی ئەم چیرۆکە بابەتێکی بەپێزەو هەوێنی دەیان کورتە چیرۆكو ڕۆمانە ئەگەر نووسەری بەتوانا مامەڵەی لەگەڵدا بکات ، لەناو چوونی پەیوەندییەکۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی دەرەبەگایەتی و سەر هەڵدانو جێگیر بوونی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی قۆناغی سەرمایەداری بابەتی چیرۆکەکەیە ، جێی گومانیش نیە هەر قۆناغە ڕەوشتو خووی تایبەتی خۆی هەیە ، وەك چۆن لەقۆناغی دەرەبەگایەتیدا ڕەوشتو خووی دەرەبەگەکان زاڵە ، هەروەاش لە قۆناغی سەرمایەداریدا ڕەوشتو خووی بۆرژوواکان سەروەرە . کەواتە ئەم کێشەیە کێشەکی گەلێ گرنگەو بەو شێوە ساکارەی دوکتۆر کاوس بۆی چووە چارەسەر ناکرێو هەوێنی زۆر ڕۆمانی وەك ڕێگاکانی برسێتیی جۆرج ئەمادۆیە ، بۆیە لاوازی چیرۆکەکە ناگەڕێتەوە بۆ بێبێپێزی بابەتەکە بەڵکو بۆ جۆری مامەڵەکردنەکە لەگەڵ بابەتەکەدا، ئەگونجێ بەسەرهاتی پاڵەوانی ئەم چیرۆکە لە واقیعدا ڕووی دابێت .بەڵام چیرۆکنووس ئەبێ ئاگاداری ئەوە بێت کە ئەو ڕۆژنامەنووس نیە تا هەواڵ بگەیێنێ بەڵکو نووسەر نەخشەی جیهانێك ئەکێشێ باڵاترە لەجیهانی واقیع ، جیهانێکە نە پاشکۆی واقیعەو نەراستکۆیی هونەریشی تێدا فەرامۆش کراوە ، خۆ ئەگەر نووسەر دەقاو دەق ڕووداوێکی گێڕایەوە یان بەو پەڕی دەست پاکییەوە بەسەرهاتی کەسێکی نووسییەوە ئەوا ئەو نووسەرە مێژوو نووسە نەك چیرۆکنووس .

نووسەری وریا هیچ بەرهەمێکی نوێ بڵاو ناکاتەوە تا دڵنیا نەبێت لەوەی لەبەرهەمەکانی پێشووی بەپێز ترە یان لە ئاستی ئەوانی پێشووی دایە ، ئەگەر دوکتۆر کاوس‌یش وەهای بکردایە چیرۆکی هونەرمەند ڕووناکی نەئەبینی .

کاکە مەمی بۆتانی وەك هەموو نووسەرێکی بەتوانا لەڕێی چیرۆکەکانییەوە نەك هەر ئاوڕ لەکێشە گرنگەکانی سەردەمەکەی ئەداتەوە بەڵکو بیروڕاو بۆچوونی خۆیشی دەرئەبڕێو نەخشەی جیهانێکی نوێ ئەکێشێ ، لەچیرۆکی بازنەدا(٢٣) لە ڕێی دوو هاوڕێوە ڕووناکی ئەخاتە سەر کێشەیەکی سەرەکی ئەم سەردەمە ، ئەو دوو کەسە کە هەردوو پاڵەوانە سەرەکییەکەی چیرۆکەکەن ، ئەوەندە شارەزایانە مامەڵەیان لەگەڵ ئەکرێو هەڵسوکەوتو چۆنێتی بیر کردنەوەیان نیشان ئەدرێ ، خوێنەر هەردووکیان ئەناسێتو ئەزانێ سەر بەکام فیکرو ڕێبازن . ڕێبازی یەکەم هەنگاو نانەو ئەوی تریان گیرخواردنە لەبازنەیەکی دیاری کراودا ، چونێتی کۆتایی پێ هێنانی ڕووداوەکەش تەواو لەرازەی فیکری نووسەر دایە کە ئەیەوێ بڵێ : ئەوی بڕوای بەخەباتی چینایەتی هەبێت ناچارە بڕوا بەشەڕی براکوژیش بهێنێ . نووسەر ئەوەش لەگوماندا ناهێڵێتەوە کە چەوسێنەران هەموو ڕێیەکی دڕندانە لەپێناوی سەرکوت کردنی چەوساوەکاندا ئەگرنە بەر ، بۆیە چەوساوەکان بەورووژاندنی سۆزو بەزەیی ڕزگاریان نابێت ، ڕووداوەکانی سەرەتای حەفتاکانی چیلی ڕاستی ئەم بۆچوونەی چیرۆکنووس ئەسەلمێنن . ئەلێندی چەند سوور بوو لەسەر ئەوەی ڕێگەیەکی هێمن بگرێتە بەرو خۆی لە شەڕی براکوژی لابدات بەڵام ئەنجام بەدژوارترین شێوە تووشی هات .

کاکە مەم دەرکی بەو ڕاستییەش کردووە کە چەوسێنەران بە پێداگرتن لەسەر چەوساندنەوە ، چەوساوەکان بەرەو وەرگرتنی هەڵوێستو تەقینەوە هان ئەدەن ، بەڵام ئەو ڕێبازەی کە لە بازنەکەدا گیری خواردووە ئەیەوێ چوار پەلی ئەسپی چەوساوەکان ببەستێتەوە ، ئەو ڕێبازە ئاگادار بێت یان نە، لە ڕازەی چەوسێنەران دایەو کۆسپە لەبەر دەم ڕەوتی مێژوودا ، بۆیە نووسەریش مۆری تاوانباری ئەنێت بە تەختی تەوێڵی ئەو ڕێبازەوە .

بەسەرهاتی نیشتمان پاڵەوانی چیرۆکی بەردیش بەرگەی ئەم ئازارە ناگرێ(٢٤) تەرخانە بۆ پەردە لادان لەسەر ڕووخساری ئەو ڕاستییەی کە ڕێی زەنوێر بەچەپا ئەڕوا . لەم چیرۆکەشدا کاکە مەم ووشیارانە ڕووناکی خستۆتە سەر پەیوەندییە جەدەلییەکەی نێوان خەباتی چینایەتیو خەباتی نەتەوایەتی . کاتێ نیشتمان خۆی لەپەژارەدا ئەبینێتەوە ، حەقیقەتی کوێخاو کوڕە هەژارەکەی بۆ دەرئەکەوێ ، هەست ئەکا لەتەنگانەدا کوێخاو ئەو چینەی نوێنەرینە دەست بەرداری ئەبن و ئامادەنین لەپێناویدا قوربانی بدەن ، بەڵام کوڕە هەژارەکە چونکە ئامادەیە نرخی خۆشەویستییەکەی بۆ نیشتمان هەرچی بێت بیدات ، لە

ئەو پەڕی کارەساتباوەش بۆ نیشتمان ئەکاتەوەو قارەمانانە بەرگری لێ ئەکات .

رەفتاری پالەوانەکانو چۆنێتی گەشەسەندنو کۆتایی هاتنی رووداوەکە ئەوە ئەدەن بەدەستەوە کە بزووتنەوەی نەتەوایەتی لە ئەنجامی گەشە سەندنی رژێمی سەرمایەدارییەوە سەری هەلّداوە . بۆیە بزووتنەوەی نەتەوایەتی لەگەڵ هەردا دژی رژێمی سەرمایەداری لەخەبات دایە ، ئەمەش کاکلەی ئەو پەیوەندییە جەدەلییەی نێوان خەباتی چینایەتیو نەتەوایەتییە ، لەبەر ئەوەشی لەهەموو وولاتێکی ژێر دەستەدا ئیمپریالیزم کەدوا قۆناغی سەرمایەدارییە بنکەی خۆی هەیە کە بۆرژووای بازرگانیو دەرەبەگو هەندێ توێژی ترن ، ئەمانەش هەرگیز سوور نین لەسەر خەبات دژی ئاغاکانی دەرەوەیانو ناتوانن کۆتایی بەدەسەڵاتی ئیمپریالیزم لەوولاتەکەی خۆیاندا بهێنن ، بۆیە برینی ئەو رێگەیە ــ کۆتایی هێنان بەدەسەڵاتی ئیمپریالیزم ــ کەوتۆتە ئەستۆی چەوساوەکان ، تاقیکردنەوەی ڤێتنامییەکان راستی ئەم بۆچوونە ئەسەلمێنێ .

کاکە مەم چ پالەوان ، چ رووداو لە شێوەی رەمزا پێشکەشیان ئەکات ، بەلام ئەم دیاردەیە کە زۆربەی چیرۆکەکانی کاکە مەمی گرتۆتەوە کارێکی وای نەکردووە خوێنەر سەری لە مەبەستەکانی دەرنەچێ ، ئەرەستۆ ئەلێ : (سیفەتی سەرەکی نووسین ئەوەیە روونو ئاشکرا بێت بەمەرجێ ساکار نەبێ)(٢٥) . یەفتۆ شینکۆش ئەلێ : (هەوڵ ئەدەم شیعرەکانم وابنووسم خوێنەرێکی ئاسایی تێیان بگات ، رۆشنبیرێکی گەورەش بەساکاریان نەزانێ .) کاکە مەم لەم بوارەشدا بەتایبەتی لەم دوو چیروکەیدا وەستایانە رەمزی رەخساندووە بۆ وێنەکێشانی هەر پالەوانو رووداوێك .

لەهەر کۆمەڵگایەکدا شێوازی بەرهەم هێنانی سەرمایەداری سەروەر بێت هەموو شتێ لەخزمەتی بەرهەم هێنانی شتومەك دایە بەمەبەستی زیاد کردنی قازانجو بەهانەت ئینسانو هەموو بەهایەکی ئینسانیش وەك شتومەك مامەڵەیان لەگەڵا ئەکرێ . بۆیە مرۆڤ لەئەنجامی ئەو کارە ساکارەی دژی خواستو ئارەزووی خۆی پێی ئەسپێررێو تەنیا لەبەر دابین کردنی هۆیەکانی ژیان پێی هەڵئەسێ ئەبێتە پارچەیەکی بچووك لە ئامێرێکی گەورەدا ، ئەمەش هۆی سەرەکی هەست کردن بە نامۆییە ، بیرۆکراتییەت یش کە یەکێکە لە رووکارەکانی قۆناغی سەرمایەداری ، (رۆڵێکی کاربڕ ئەبینێ لە دابڕ کردنی مرۆڤ لە کۆمەڵەکەی ، چونکە بیرۆکراتییەکان پەیوەندی مرۆڤانەیان لەگەڵ کەسدا نیەو تەنیا کۆمەلێ فایلیان هەیە ، بۆیە مرۆڤ ئەبێتە فایلێکو ئەوی بشمرێ بەژمارەی فایلەکەیدا ئەی ناسنەوە .)(٢٦)

لەچیرۆکی شیزۆفرینیای رەئووف حەسەن دا(٢٧) سەرۆکی بەشێك لەکارگەیەکدا کە باوکی سەرەك تیرە بووە . خۆیشی هەلسووکەوتی دۆنکیشۆتانەیەو درێغی ناکا لە جنێو پێدان و شەڕ فرۆشتن بە کرێکاران . ئەم سەرۆکی بەشە زیاتر گەڕ لە کرێکارێك ئەئالێنیو دواجار نان بڕاوی ئەکا ، لەلایەکی ترەوە فەرمانبەرێك کە فایلەکانی لەبەر دەستدایە هەمیشە بەناو فایلەکاندا دێتو ئەچێو خۆی وەك سیسرکێکی زل دێتە بەر چاو ، ئەم فەرمانبەرە کە سەرنجی فایلی سەرۆکی بەشەکە ئەدات ئەبینێ بەپێی راپۆرتی دوکتۆرەکان تووشی شیزۆفرینیا هاتووە کە ئەمەیان لە راژەی گەشەسەندنی رووداوەکەدا نیە چونکە لەواقیعدا سەرۆکی بەش کە دژایەتی کرێکاران ئەکا ، لەبەر ئەوە نیە نەخۆشە بەلکو بەوپەڕی ووشیارییەوە ئازاریان ئەداو سەگێکە پاسی بەرژەوەندی چینایەتی خاوەن کارگەکە

ئەکا ، هەلوێستی کرێکارەکەش سەبارەت بە دەکردنەکەی تەنیا نووسینی نامەیەکە بۆ کارگەکە تێیدا هەڕەشەی ئەوە ئەکا ئەگەر نەی گەڕێننەوە سەر کارەکەی ئەوا مندالانی گەڕەك هان ئەدا بەهەروەها کێشان دوای سەرۆکی بەشەکە بکەون . ئەگەر چیرۆکنووس الەبری ئەم هەلوێستە تاکەکەسییە کارێکی بکردایە کرێکارانی کارگەکە پشتی هاورێکەیان بگرتایە بەهەر جۆرێ لەجۆرەکانی تێکوشان ، ئەو کاتە چیرۆکەکە ئەبووە نموونەیەکی چاکی ئەدەبی ریالیزمی سۆشیالیست .

(لەم سەردەمەدا هونەر نابێتە هونەرێکی بلاو گەورە ئەگەر بەشێوەیەکی راستەو خۆ یان ناڕاستەو خۆ بەشداری نەکا لەرزگار بوونی کارگەراندا لە دەست کۆیلایەتی سەرمایەداری)(٢٨) . لەگەڵ ئەم سەرنجەشدا هێشتا ئەلێم شیزۆفرینیا هەولێکی سەرکەوتووانەیە بۆ نووسینی ئەدەبێ کە رەنگدانەوەی باری کۆمەلایەتی کارگەران بێتو مۆری تاوانباری نابێت بەناوچاوانی چەوسێنەرانەوەو سەرەکی ترین رووکاری تێڕوانینی مەتریالیزمی مێژوویی تێدا رەچاو کرابێت کە دەرخستنی زۆرانبازی چینایەتییەو بەشداری کردنە لە دروست کردنی وێژدانی چینایەتی کارگەراندا(٢٩) . جگە لەمەش چیرۆکەکە رووبەرووی پەتایەکی کوشندە بۆتەوە کە مرۆڤی لە کۆمەلگای سەرمایەداریدا رووت کردۆتەوە لە مرۆڤایەتی خۆی ، رزگار بوونیش لەو پەتایە بەندە بەگۆڕ کردنی شێوازی بەرهەم هێنانی سەرمایەدارییەوەو بنیات نانی شێوازی بەرهەم هێنانی سۆشیالیستی لە جێگەی .

(هەموو شاکارە ئەدەبییەکان ئەوانەن کە رەنگدانەوەی واقیعی میللەتێکن لە سەردەمێکی مێژوویی دیاری کراودا)(٣٠) . گەورەیی بلزاك ئەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی سکرتێری کۆمەلگای فەرەنسایی بوو لەسەردەمەکەی خۆیدا پۆشکین لەبەر ئەوەی

ئەنسکلۆپیدیای میللەتی رووس بوو ، نەمری مسۆگەر کرد . رەئووف حەسەنیش بە بەرهەمەکانیدا ئەناسرێتەوە سەر بەکام سەردەمەو تەعبیر لە ئازارو ئاواتی کام میللەت ئەکا . ئەمەش هۆی سەرەکییە بۆ دەرباز بوونی هەر بەرهەمێك لەچوار چێوەی نەتەوایەتیو وەرگرتنی مۆرکێکی جیهانی . رەئووف حەسەن لە (چلێ ئەرخەوان) و لە (گلۆپە رەنگاو رەنگەکان) دا(٢١) توانیوێتی لە رێی پەژارەو ئومێدی پاڵەوانەکانییەوە تەعبیر لە پەژارەو ئومێدی میللەتەکەی بکاتو ویژدانی راستەقینەی سەردەمەکەی بێت . بۆیە بە دڵنیاییەوە ئەڵێم رەئووف لە سنووری تەنگی بازنەی خەمە رۆمانسییەکانی خۆی دەرباز بووەو قاوغی تەسکی خودی خۆی شکاندوەو پەلی بۆ کێشە گەورەکەی میللەتەکەی هاویشتووە . ئەم خۆبەستنەوەیەش بەئازارو ئواتی میللەتەوە هەوێنی پەرینەوەی چیرۆکەکانێتی بۆ جیهانێکی بەر بلاوتر . چونکە خوێنەر هەست ئەکا لەهەر شوێنێ چەوساندنەوە بژی . ئەریمانو پەروین بەرەنگاری ئەبنەوە . لەهەر شوێنێ بۆرژوا خاوەن دەسەلات بێت چارەنووسی گێلاسو رێبوار دووبارە ئەبێتەوە . بەلام لەسەر بناغەی ئازاری ئەمرۆیان سبەینێ کۆشکی ئاوات بەرز ئەبێتەوە. بەلام لەهەر شوێنێ چەوساندنەوە هەبێ تەقینەوە روو ئەدا . رەئووفیش لە دوو چیرۆکەدا ئەوەمان پێ ئەڵێ .

لەبەر رۆشنایی ئەو سەرنجانەدا کە دەربارەی پاڵەوانو رووداوی چیرۆکەکان دەرم بڕین . وا هەست ئەکەم بەپێی توانا وەلامی پرسیاری (چیرۆکنووسانی کورد چی ئەڵێن) م دایەوە بۆیە بەم چەند خاڵە کۆتایی بە باسەکە ئەهێنم :

١ ــ لە گۆڕەپانی چیرۆکی کوردیدا ئێستا ئەدەبی سەروەر ئەدەبێکی بەرەڵلاو نامافوولو وجودیو فرۆیدییە ، ئەدەبێکە دوورە لە کێشەی سەرەکیو ئاواتو خواستو خەمو ئازاری کۆمەلانی خەڵکەوە ، بەلام بەرامبەر ئەم ئەدەبە ئەدەبێکی رەسەنیش هەیە کە رەنگدانەوەی ئازارو ئاواتی میللەتەکەیەو تەعبیر لەگیانی سەردەمەکە ئەکاتو ئاوێنەیەکی راستگۆی ویژدانی خەڵکەکەیە .

٢ ــ نووسەر تاچەند بتوانێ سەرکەوتووانە وێنەی پاڵەوانەکە بکێشێو رووداوەکە بچنێو پەیوەندی نێوان بخاتە روو ئەوەندە سەرکەوتن بەدەست ئەهێنێ ، چونکە پاڵەوانو رووداو وەك دوو رەگەزی گرنگو بنچینەیی رۆڵێکی کاریگەر ئەبینن لەبینای هەموو چیرۆکێکدا ، هێندەی رەئووف حەسەن زیرەکانە بەناخی پاڵەوانەکانیدا شۆڕ ئەبێتەوە ، هێندەش کاتە مەم ووشیارانە رووداوەکان ئەچنێ بەلام لای زۆربەی ئەوانیتر پاڵەوان کارتۆنییەو رووداویش قەناعەت بەخوێنەر ناکا .

٣ ــ کە نووسەری سەرمایە کۆچی دوایی کرد نزیکترین هاوڕێی کە لەسەر مەزارەکەی ووتارێکی ئەخوێندەوە ووتی : ئەوەی لێرەدا بۆ دوا جار چاوی لێکناوە ، فیکرێکی وای هێنایە ئاراوە هەموو دانیشتووانی سەر زەمینی دابەش کرد بەسەر دوو سەنگەرداو لە یەکتری کردن بە دوژمن ، بەلام خۆی تامرد یەك دوژمنی شەخسی نەبوو . منیش لەبەر رۆشنایی ئەو فیکرەدا ئەنووسم .

سەرچاوەکان :
١ ــ الفن والتصور المادی للتاریخ بلیخانوف ل ٢١١ .
٢ ــ رۆژی کوردستان ژمارەی تایبەت بە شانۆو چیرۆك .
٣ ــ الادیب المعاصر ژمارە (٢٧) ی ساڵی ١٩٧٨ .
٤ ــ بەیان ژمارە (٦٧) .
٥ ــ الثقافە الاجنبیە ژمارە (١) .
٦ ــ نووسەری کورد ژمارە (٤) ساڵی ١٩٨٠ .
٧ ــ ریمارك لاحب وقت للموت وقت بەرگی دووەم ل ٩٠ .
٨ ــ نووسەری کورد ژمارە (٥) ساڵی ١٩٨٠ .
٩ ــ نووسەری کورد ژمارە (٦) ساڵی ١٩٨١ .
١٠ــ بەیان ژمارە (٥٤) .
١١ــ اسس علم الجمال بەرگی یەکەم ل ٣٧٦ .
١٢ــ الطریق والحدود یوسف عبدالمسیح ثروت .
١٣ــ مردوو خەون نابینێ عبدالله سەراج ل ٢٤ .
١٤ــ هەمان سەرچاوە ل ٤٥ .
١٥ــ سەرچاوەی پێشوو ل ٥١ .
١٦ــ بەیان ژمارە ٦٧ .
١٧ــ فن الشعر ارسطوطالیس ل ٦٩ .
١٨ــ بۆ ئەو چیرۆکانەی عبدالله عزیز خالد بڕوانە :
١ ــ پەرستگا ٢ ــ بابە نۆئێل تۆراوە ؟
١٩ــ کرێرەوەری ل ٤٧ .
٢٠ــ بەیان ژمارە (٦٧) .
٢١ــ فن کتابة الاقصوصة ل ٨٩ .
٢٢ــ رۆژی کوردستان ژمارە (٦٢) .
٢٣ــ بازنە کەکە مەمی بۆتانی ل ٦٥ .
٢٤ــ هەمان سەرچاوە ل ٧٢ .
٢٥ــ فن الشعر ارسطوطالیس ل ٦١ .
٢٦ــ الاشتراکیة والفن ارنست فیشر ل ١٣٥ .
٢٧ــ سبەینێ باوکت دێتەوە رەئووف حەسەن ل ٨٧ .
٢٨ــ اسس علم الجمال بەرگی یەکەم ل ٣٨٨ .
٢٩ــ الادب والفن فی الاشتراکیة گۆڕینی عبدالرحمن حنفی ل ١٦ .
٣٠ــ هەمان سەرچاوە ل ١٠٩ .
٣١ــ سبەینێ باوکت دێتەوە رەئووف حەسەن ل ٥١ ، ٦٨ .